رویه های فراقانونی؛

اخذ تعهد اجباری عملی مجرمانه است

مریم حسنی سعدی
دبیر کمیته آب انجمن پسته ایران

این روزها وقتی کشاورزان کرمانی برای دریافت هر گونه خدمات به شرکت آب منطقه‌ای و واحدهای تابعه آن مراجعه می‌کنند ملزم به سپردن تعهدنامه غیرمالی رسمی هستند تا بتوانند از خدمات آن شرکت بهره‌مند شوند! البته این رویه چندان بی‌سابقه نیست، چرا که کشاورزان پیش از این هم برای دریافت برخی خدمات شرکت آب منطقه‌ای و یا گرفتن پروانه جابه‌جایی ملزم به سپردن یک تعهدنامه رسمی مبنی بر رضایت برای تعدیل پروانه و اسقاط حق شکایت از شرکت آب منطقه‌ای بوده اند. در آن شرایط کشاورزان مضطر، که بعضاً کشت و زرع و سرمایه خود را در معرض نابودی می‌دیدند چاره‌ای جز تبعیت از این رویه‌های غیرقانونی نداشته‌اند. اما عدم واکنش نسبت به چنین اقدامات فرا قانونی باعث جری‌تر شدن تصمیم‌سازان شد و این بار پا را فراتر نهاده و دست به گروکشی برای اخذ تعهدات جدیدی زده‌اند.

در ادامه این نوشتار قصد داریم با مراجعه به افراد مختلف در ابتدا به دلایل و توجیهات در مورد اخذ این تعهدنامه و در انتها به بررسی حقوقی و تبعات آن بپردازیم.

در ابتدا به دنبال یافتن پاسخ برای چرایی اخذ این تعهدنامه به مدیر آب و خاک سازمان جهاد کشاورزی استان کرمان، محمد کهنوجی مراجعه کردیم.

مهندس کهنوجی در مورد دلیل این تعهدنامه بیان داشت: «وزارت نیرو و شرکت‌های آب منطقه‌ای تابعه آن، در راستای طرح سازگاری با کم‌آبی و کاهش برداشت از منابع آب به دنبال کسر آبدهی پروانه چاه‌های آب مجاز و قانونی است. این اقدام مورد مخالفت سازمان جهاد کشاورزی استان قرار گرفت. جهاد کشاورزی در این زمینه موافق نظر کشاورزان است که می‌گویند ابتدا باید چاه‌های غیر مجاز مسدود شوند و جلوی اضافه برداشت چاه‌های مجاز گرفته شود و بعد محاسبه گردد که چه میزان اضافه برداشت از آبخوان‌های استان وجود دارد تا اقدامات لازم صورت پذیرد. نباید تمام فشارها را به چاه‌های قانونی وارد کرد و چاه‌های غیرمجاز و چاه‌هایی که اضافه برداشت دارند به برداشت خود ادامه دهند. از این رو، در کمیسیون رسیدگی به صدور پروانه‌های بهره‌برداری، نماینده سازمان جهاد کشاورزی از امضا پرونده‌هایی که آبدهی مجاز آن تعدیل می‌شد امتناع کرد. عدم امضای نماینده جهاد کشاورزی در کمیسیون رسیدگی مورد ایراد سازمان بازرسی قرار گرفت. از طرفی شرکت‌های آب منطقه‌ای مصر به تعدیل پروانه‌های چاه‌های مجاز بودند و در ارائه خدمات به بهره برداران کارشکنی کردند. این اقدامات برای کشاورزان مشکلات بسیاری به وجود آورد از این رو جهاد کشاورزی اعلام کرد که پرونده‌های تعدیلی را امضا خواهد کرد که خود کشاورزان رضایت به کاهش بدهند.

از این رو برای اینکه سازمان جهاد کشاورزی پرونده‌های تعدیل آبدهی چاه‌های مجاز کشاورزی را امضا کند باید روی پرونده‌های بهره‌برداری رضایت نامه ای برای کسر آبدهی پروانه بهره‌برداری از سوی کشاورزان باشد.»

در ادامه، به سراغ چند نفر از کشاورزان مناطق مختلف استان کرمان رفتیم و نظراتشان را در مورد سپردن تعهدنامه گرفتیم. متأسفانه این کشاورزان به دلیل نگرانی از تبعات احتمالی افشای نامشان، تمایل به انتشار نام خود نداشتند.

یکی از این کشاورزان در این باره اظهار داشت:«شارژ کنتور در شهریور ماه تمام شد و وقتی برای شارژ دوباره مراجعه کردم، اعلام شد که تا این تعهدنامه را امضا نکنم کنتور شارژ مجدد نخواهد شد و من به دلیل اینکه در این برهه زمانی نیاز به آب داشتم و سرمایه زندگی‌ام در شرف نابودی بود بالاجبار این تعهدنامه را امضا کردم.»

یکی از کشاورزان منطقه سیرجان نیز بیان داشت که از شرکت آب منطقه‌ای تماس گرفته شد که برای اخذ تعهد به شرکت مراجعه کنید! کشاورز دیگر از منطقه سیرجان نیز عنوان کرد که برای دریافت مجوز جابه‌جایی به ناچار تعهد نامه را امضا کردم.

از فحوای صحبت همه این کشاورزان متوجه می‌شویم در واقع همه کشاورزان بالاجبار و بدون رضایت برای اینکه بتوانند سرمایه‌شان را حفظ کنند این تعهد نامه را امضا می‌کنند. اما این تعهد نامه چیست؟ چرا باید برای دریافت خدمات قانونی تعهد داد؟ تبعات اخذ این تعهد چه می‌تواند باشد؟

برخی کشاورزان متن این تعهدنامه غیرمالی را که در دفاتر ثبت اسناد ملزم به امضا شده‌اند را در اختیار کمیته آب انجمن پسته قرار داده‌اند، در خصوص کلیت این تعهدنامه باید گفت که دریافت این تعهد، عملی فرا قانونی است که برخلاف قانون اساسی، قانون مدنی، قانون مسئولیت مدنی، آیین دادرسی کیفری و قانون مجازات اسلامی می‌باشد. تعهدنامه‌ای که به منظور مبرا کردن شرکت‌های آب منطقه‌ای از اقدامات غیرقانونی، کسب اختیارات فرا قانونی و ساقط کردن حق کشاورزان از ابراز هر گونه دعوای حقوقی و کیفری و یا مطالبه خسارت (تحت هر عنوان) علیه شرکت آب منطقه‌ای و کارکنان آن در مراجع قضایی و غیرقضایی اخذ می‌شود و هیچ‌گونه وجاهت قانونی ندارد.

این تعهدنامه علاوه بر ابهامات و ایرادات نگارشی، سرشار از ایرادات حقوقی محرز می‌باشد که در ادامه به‌طور خلاصه به برخی از این ایرادات و ابهامات می‌پردازیم.

در مقدمه این تعهدنامه به شرکت‌های آب منطقه‌ای این مجوز داده می‌شود که در صورت بروز هر گونه اقدام برخلاف تعهدات مذکور در تعهدنامه، از بهره‌برداری و عدم

اجابت درخواست‌های احتمالی و بعدی متعهد و مالکین یا نمایندگان بعدی از جمله جابه‌جایی، کف شکنی، تمدید پروانه و ... جلوگیری و پروانه صادره لغو و از درجه اعتبار ساقط شود؛ بدین معنا که در صورت تخلف، شرکت آب منطقه‌ای راساً حق دارد پروانه صادره را لغو و از درجه اعتبارساقط کند! این موضوع برخلاف اصل ۳۶ قانون اساسی و رأی شماره ۱۴۹ مورخ ۱۵/ ۰۴/ ۱۳۸۲ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری و نظریه مشورتی شماره: ۷/۹۶/۱۷۳۵ مورخ ۲۶/۰۷/۱۳۹۶ اداره کل حقوقی قوه قضاییه است که هر گونه لغو پروانه نیازمند حکم قضایی است و وزارت نیرو رأساً نمی‌تواند چنین اقدامی کند.

همچنین این تعهد که شخص متعهد، حق هر گونه دعوای حقوقی و کیفری و یا مطالبه خسارت (تحت هر عنوان) از خود و نمایندگان بعدی علیه شرکت آب منطقه‌ای و کارکنان آن در مراجع قضایی و غیر قضایی را باید ساقط کند، نیز مغایر اصول ۳۴، ۱۵۶ و ۱۵۹ قانون اساسی و ماده ۹۵۹ قانون مدنی است.

به موجب مواد ذکر شده از قانون اساسی و قانون مدنی، سلب حق طرح دعوا فاقد وجاهت و آثار قانونی است و نمی‌توان اشخاص را به واسطه گرفتن تعهد اجباری از حقوق مدنی خود محروم کرد.

باید یادآور شد این سلب حق بر اساس ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی مشمول مجازات برای کسانی است که این تعهد را می‌گیرند. بر اساس این ماده:«**هر یک از مقامات و مأمورین وابسته به نهادها و دستگاه‌های حکومتی که برخلاف قانون، آزادی شخصی افراد ملت را سلب کند یا آنان را از حقوق مقرر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران محروم نماید علاوه بر انفصال از خدمت و محرومیت یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی به حبس از دو ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.**»

در ادامه شرکت آب منطقه‌ای از مسئولیت پاسخگویی و خسارت وارده به مالکین و افراد ثالث از هر حیث خود را مبرا کرده و مسئولیت را بر عهده فرد متعهد انداخته است؛ این موضوع برخلاف ماده ۴۴ قانون توزیع عادلانه آب و ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی است که کارمندان دولت هم مشمول مسئولیت و جبران خسارت ناشی از عمل خود هستند. بنابراین، نمی‌توان با گرفتن تعهد از اشخاص، دستگاه‌های دولتی را از مسئولیت مدنی ناشی از وضع مقررات غیرقانونی، مصون کرد.

بند اول تعهد نامه به موضوع کشف فساد پرداخته است و در قسمتی از این بند شرکت آب منطقه‌ای برای خود حقی قائل شده که در صورت کشف فساد حق ورود به محل ملک، موتورخانه و تأسیسات بهره‌برداری و جمع‌آوری منصوبات را دارد که این موضوع نیز برخلاف رویه‌های قانونی و احکام قضایی است. ورود به ملک شخصی باید با دستور قاضی و دادستان صورت گیرد و نیاز به حکم قضایی دارد.

بر اساس قانون، هیچ‌کس بدون اجازه حق ورود به حریم خصوصی اشخاص را ندارد؛ حتی به منظور کشف جرم یا دستگیری مجرم، مگر با مجوز قانونی و به حکم مقامات قضایی، در غیر این‌صورت، جرم ورود به عنف صورت گرفته است.

در بند دوم و سوم به موضوعات اجرای حداکثر یکساله آبیاری تحت فشار و رعایت مفاد پروانه اشاره می‌کند که علاوه بر ایرادات فنی و اجرایی که بر آن وارد است، پیش از این در پروانه‌های بهره‌برداری درج شده بود که تکرار آن در این تعهد نامه جنبه تزیینی دارد.

در بند آخر متعهد باید این حق را به شرکت آب منطقه‌ای بدهد که آن شرکت بتواند آبدهی چاه را کسر کند؛ به نظر می‌رسد اصل موضوع این تعهد نامه این بند است که بر اساس آن شرکت آب منطقه‌ای کرمان این حق را برای خود قائل می‌شود تا آبدهی چاه مذکور را کاهش دهد. شرکت آب منطقه‌ای در حالی با استناد به تبصره ۲ ماده ۱۱ آیین‌نامه اجرایی فصل دوم قانون توزیع عادلانه آب و بند ۱۷ برنامه چهارم توسعه و بند ز ماده ۲۹ قانون توزیع عادلانه آب و سایر قوانین و مقررات مربوطه حق کسر آبدهی پروانه‌ها را برای خود محفوظ می‌داند که با بررسی اجمالی این مستندات می‌بینیم که هیچ‌کدام از این مستندات حقوقی موضوعیت قانونی برای کسر پروانه و دست‌اندازی به حقوق قانونی بهره‌برداران نمی‌باشد. در ثانی چنانچه این مستندات قانونی جوازی برای تعدیل پروانه بودند دیگر نیازی به گرفتن تعهد نبود!

علاوه بر ایراداتی که به متن تعهد نامه وارد است باید یادآوری کرد که تعهد اخذ شده از کشاورزان با اعمال فشار از طریق عدم تمدید پروانه، عدم صدور مجوزکف‌شکنی، عدم شارژ کنتور، عدم صدور مجوز جابه‌جایی و سایر خدمات از مصادیق بارز اجبار و اکراه برای اخذ تعهد می‌باشد که بر اساس مواد قانون مدنی، رضایت مبتنی بر اجبار و اکراه فاقد بار حقوقی است. بنابراین، چنانچه به زور یا تهدید رضایت از فردی گرفته شود هیچ‌گونه رسمیتی ندارد، بلکه کسی که شخص را به رضایت دادن اجبار کرده باشد خود مرتکب عمل مجرمانه مستقلی شده است و قانون‌گذار هم پیش‌بینی مجازات را برای چنین عملی کرده است.

اینها پاره‌ای از ایرادات قانونی است که به این تعهدنامه وارد است که نشان می دهد شرکت‌های آب منطقه‌ای حقوقی را برای خود قائل شده‌اند که فراتر از اختیارات دولتی و فاقد موضوعیت قانونی است.

در پایان باید گفت عمل خلاف قانون در جامعه و به خصوص قانون‌شکنی از سوی مسئولان و عدم برخورد با آن به هر دلیلی که باشد، عملاً حرمت قانون را از بین می‌برد و موجب وهن آن می‌شود.